



بررسی بی‌بی‌ی حایکا - عزت ساره و حضرت هاجر در قرآن و تورات
با تکیه بر نقد اسرائیلیات

نویسندگان:

دکتر زهره نریمان

(استادیار دانشگاه علامه و محارف قرآن کریم)

زینب حسواری

صفحه‌آرا: علی قزلبان (فارس)

ناشر: میراث فرهیختگان Publications Miras Farh Khogan

ناظر فنی: مؤسسه فرهنگی هنری نوین پژوهش فیاض Novin Pazhuhash Farh Aziz Cultural Institute

چاپ اول/ آبان ۱۳۹۸ شمسی / شمارگان: ۵۰۰ نسخه / قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

تلفن: ۰۹۳۳۹۳۶۴۵-۰۹۳۹۳۳۵۳۰۰۹

fardinahmadi6969@gmail.com

شابک ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۱۳-۳۱-۳

ISBN: 978-622-7013-31-3



۰۹۱۲۸۵۱۹۹۸۵
WWW.MIRASFAHKHOGAN.COM



۰۹۱۲۸۵۱۹۹۸۵
WWW.NOVINPAZHUHASH.COM



- سرشناسه : نریمانی، زهره، ۱۳۶۰ -
- عنوان و نام : بررسی تطبیقی جایگاه حضرت ساره و حضرت هاجر در قرآن و تورات
پدیدآور : با تکیه بر نقد اسرائیلیات/ نویسندگان: زهره نریمانی، زینب شهسواری.
- مشخصات نشر : تهران: میراث فرهنگی‌نگار، ۱۳۹۸.
- مشخصات : ۲۱۰ ص؛ ۱۴×۲۱ س.م.
- ناشر : ماهری
- شابک : 978-622-701331-3
- وضعیت : فپا
- فهرست نویسنده
- یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۹۳.
- موضوع : زنان در قرآن
- موضوع : Women in the Qur'an
- موضوع :
- موضوع : هاجر
- موضوع : ابراهیم، پیامبر -- همسران
- موضوع : *Abraham (Biblical patriarch) -- Wives
- موضوع : زنان در کتاب مقدس
- موضوع : Women in the Bible
- موضوع : اسرائیلیات
- موضوع : Israilliyat*
- شناسه افزوده : شهسواری، زینب، ۱۳۶۹ -
- رده‌بندی کنگره : BP۱۰۴
- رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۱۵۹
- شماره کتابشناسی : ۵۹۱۳۲۶۴
- ملی

فهرست مطالب

۷

مقدمه

فصل اول: ساره و هاجر، همسران حضرت ابراهیم (ع)

۱۴

پیش درآمد

۲۰

تعریف واژگان

۲۰

کلمه ساره و معنی آن

۲۱

کلمه هاجر و معنی آن

۲۱

سار همسر ابراهیم (ع)

۲۲

تولد ساره

۳۱

بارداری ساره

۳۷

وفات ساره

۳۸

هاجر همسر ابراهیم (ع)

۳۸

تولد هاجر

۴۳

وفات هاجر

فصل دوم: بررسی جایگاه ساره و هاجر در کتب مقدس و قرآن

۴۸

پیش درآمد

۴۹

ساره و هاجر در تورات

۴۹

ساره در تورات

۵۱

مهاجرت ابراهیم و ساره به مصر

۵۳

نازایی ساره

۵۴

هاجر در کتب تورات

۵۵

ساره و هاجر در تواریخ اسلامی

۵۶

ساره در تواریخ اسلامی

۵۷	قرآن
۶۱	روایات اسلامی
۶۴	هاجر در تواریخ اسلامی
	فصل سوم: بررسی محتوایی روایات نقل شده درباره هاجر و ساره
۷۱	نسبت خواهری ساره با حضرت ابراهیم
۷۱	نقل داستان در تورات و روایات
۷۳	۱. حدیث
۷۴	۲. حدیث
۷۷	دوغ ابراهیم از باب توره
۸۰	رفع شبهه
۸۰	تناقض با آیات قرآنی
۸۲	تناقض گویی برت در نقل داستان
۸۴	حسادت و بدخویی ساره
۸۵	تورات
۹۶	روایت ۴.
۹۷	بررسی سندی
۱۰۱	بررسی محتوایی روایات
۱۰۲	تعارض با آیه ۱۶۴ سوره انعام
۱۰۲	تعارض با واقعیت
۱۰۱	نقد کلی
۱۰۸	مجازات های ساره
۱۰۸	روایت ۱.
۱۰۹	بررسی سندی
۱۱۱	روایت ۲.

۱۱۲	بررسی سندی
۱۱۵	روایت ۳.
۱۱۶	بررسی سندی
۱۱۷	روایت ۴.
۱۱۸	بررسی سندی
۱۲۰	روایت ۵.
۱۲۰	بررسی محتوایی روایات
۱۲۳	تعارض با آیه ۱۶۴ سوره انعام
۱۲۴	تعارض با آیات ۵۴-۵۶ سوره حجر و آیه ۷۳ سوره هود
۱۲۵	تعارض با اسم
۱۲۷	اسحاق قربانی است یا اسماعیل ؟
۱۲۹	در عهدین
۱۳۴	در قرآن و روایات
۱۳۶	روایت ۱.
۱۳۷	روایت ۲.
۱۳۹	روایت ۳.
۱۴۰	روایت ۴.
۱۴۰	روایت ۵.
۱۴۱	روایت ۶.
۱۴۱	دیگر روایات نقل شده
۱۴۵	بررسی محتوایی روایات
۱۴۸	بشارت ولادت اسحاق به ساره و ابراهیم (ع)
۱۵۲	هجرت هاجر و اسماعیل

۱۵۳	در تورات
۱۵۵	در قرآن و روایات
۱۵۶	روایت ۱۰
۱۶۱	روایت ۲۰
۱۶۴	هاجر و آب زمزم
۱۶۶	روایات و دیدگاه ها
۱۶۷	روایات منقول از اهل بیت (علیهم السلام)
۱۷۱	روایات عامه در این خصوص
۱۷۲	۱- روایت بخاری:
۱۷۲	۲- روایت ابن کثیر:
۱۷۲	۳- روایت زرری:
۱۷۳	۴- روایت فاکهی:
۱۷۴	۵- گفتار یاقوت حموی
۱۷۵	تحلیل محتوایی روایات
۱۷۸	نتیجه گیری
۱۹۳	منابع و مآخذ

مقدمه

بدون شک بررسی تاریخی ادیان توحیدی و گسترش دعوت انبیاء و پرچم‌داران توحید به خداپرستی و یگانه پرستی نمی‌تواند فارغ از بررسی جایگاه و نقشی باشد که زنان در این زمینه ایفا کرده‌اند. این واقعیت است که آنچه که مقتضای طبیعت این دست امور اجتماعی و مردمی است و آن دست از رهبران حرکت‌های اجتماعی و اصلاحی که از سوی نزدیک‌ترین افراد، خویش، هم‌فکران و همراهان صالحی را داشته باشند در دستیابی به اهداف مورد نظر مشکلات کمتری را خواهند داشت و طبعاً زمینه‌های موفقیت آنان بیشتر خواهد بود، برای آن، نمونه‌های تاریخی متعددی را در هر دو سوی تاریخ می‌توان شاهد گرفت و قرآن کریم در تبیین تاریخی اجتماعی حرکت‌های توحیدی انبیاء پیشین، هم به کسانی چون همسر نوح و همسر لوط اشاره می‌کند که چگونه در مهد توحید نه تنها باری از دوش همسران خود برداشتند بلکه در صف مشرکان و منادیان شرک و مقابله با دعوت به توحید قرار گرفتند و هم به بانوانی چون مریم، ساره، هاجر و مادر و همسر موسی (ع) که نقش مهمی را در به ثمر رسیدن رسالت آن انبیاء بزرگ الهی داشتند. در بین زنان بزرگ تاریخ همسران حضرت ابراهیم جایگاه ویژه‌ای دارند. یکی از بانوانی که در

بررسی تاریخ انبیا(ع) و گسترش توحید از جایگاه ویژه ای برخوردار است
ساره می باشد.^۱

ولی طبق گفته عهد عتیق سارا دختر پدر ابراهیم، تارخ بود و علاوه
بر همسر، خواهر ناتنی ابراهیم نیز به حساب می آمد.^۲ اما در متون
اسلامی سارا دختر برادر ابراهیم، حاران است و او را خواهر لوط می دانند.
در تورات از وی به عنوان «زنی زیبا، فداکار و با شخصیت قوی» یاد
شده است.^۳ وی به همراه همسرش ابراهیم، یکتاپرستی را تبلیغ می کرد.
در باور یهودیت، جایگاه سارا نزد خدا به اندازه ای بالا بود که در سفر
پیدایش یا رشیته نخستین بخش از تورات و اولین کتاب از «اسفار
پنجگانه» یا تورات است. آیه ۱۲: ۲۱ آمده است که خدا خطاب به
ابراهیم می گوید: «آنچه را که من به تو می گوید را بپذیر و به او گوش فرا
بده».

سارا تا سنین پیری سترون^۴ و نازا بود. بنابر روایت تورات از بارداری
خود ناامید شده بود تا اینکه خدا به ابراهیم وعده می دهد که نسل ابراهیم
و سارا را همانند ستارگان آسمان بی شمار سازد.

^۱ کلینی، محمد بن یعقوب، «الکافی»، محقق علی اکبر غفاری و محمد الخلیلی، تهران،
دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم: ۱۳۸۹ ق، ج ۸، ص ۳۷۰.

^۲ عهد عتیق، سفر پیدایش، باب یازدهم، آیه ۲۱.

^۳ عهد عتیق، ترجمه تهران، انتشارات اساطیر، ترجمه فاضل خان همدانی ولیام گلن و هنری
مرتن، چاپ اول: ۱۳۸۰ ش، تورات، سفر پیدایش، باب دوازدهم، آیه ۱۶.

^۴ زن نازاینده و عقیقه را گویند

^۵ پیدایش، فصل ۱۲ آیات ۹ تا ۲۰ و فصل ۱۶ آیه ۱.

عشق سارا به ابراهیم و باورش به گفته خدا تا حدی بود که برای رساندن ابراهیم به آرزویش که داشتن فرزند پسر بود، خطاب به ابراهیم گفت: «اینک خداوند مرا از زائیدن بازداشت پس به کنیز من درآی شاید از او بنا شوم.»^۱ سرانجام وی کنیز خود به نام هاجر را به ازدواج با ابراهیم درآورد.^۲ سارا چهارده سال بعد از ازدواج هاجر با همسرش، باردار شد و پسری به نام اسحاق را بدنیا آورد.^۳

در هر ده سال حضرت ابراهیم (ع) هاجر می باشد. هاجر، کنیزی مصری بود که بعد از رخ دادهایی به ساره بخشیده شد و به ایشان خدمت می کرد. تقریباً برادری نام گزارش های تاریخی، این کنیز ابتدا از ساکنان مصر بود.^۴

با گذشت سال ها، ساره برای حضرت ابراهیم (ع) هیچ فرزندی به دنیا نیاورد، در نتیجه او هاجر را به ابراهیم بخشید تا از او فرزندی داشته و نسلش منقطع نشود. به دنبال آن، هاجر اسماعیل (ع) را به دنیا آورد. بعد از آن بود که ساره به خدمت گذار گذشته اش در بر داشت می برد و در نهایت

^۱ حیدری، احمد، «بیان شباهتها با استفاده از ساره، همسر ابراهیم: مثال از حمن»، پیام زن، شماره ۴۲، سال چهارم، ۱۳۹۵ ش، ۲۶-۲۵.

^۲ تورات، سفر پیدایش، باب ۱۶.

^۳ تورات، سفر پیدایش، باب ۲۱.

^۴ ابن کثیر دمشقی، عماد الدین اسماعیل، «البدایه و النهایه»، بیروت، دار الفکر، بی جا: ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۱۵۲؛ یاقوت حموی، یاقوت بن عبدالله، «معجم البلدان»، بیروت، دارصادر، چاپ دوم: ۱۹۹۵ م، ج ۵، ص ۱۳۹.

از ابراهیم خواست که آنها را به جای دیگری ببرد. خداوند نیز به حضرت ابراهیم دستور داد آنها را به سرزمین مکه برده و آنها را در آن بیابان‌های بی‌آب و علف رها کند. ابراهیم (ع) با نگرانی به این فرمان خدا گردن نهاد، اما نه تنها هاجر و اسماعیل (ع) با معجزاتی از مرگ نجات یافتند، بلکه وجود آنها در آن مکان مقدس، منشأ تجدید بنای خانه خدا شد.^۱

در نهایت باید گفت که داستان هاجر در منابع اسلامی و تورات با بود برخی شباهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز با یکدیگر دارند؛ در تورات، ساره دارای فرزند شد^۲ بود که هاجر مهاجرت کرد^۳ ولی بنابر منابع اسلامی، هاجر قبل از فرزنددار شدن ساره، از آن جا می‌رود.^۴ همچنین بر اساس قرآن، ابراهیم (ع) هاجر را نزدش تا مکه می‌آید ولی در تورات، ابراهیم (ع) در این هجرت همراهِ آن نیست و....

هاجر در نهایت در مکه حاکم شد و حجر اسماعیل دفن شد^۵ و بر اساس برخی روایات، به احترام قبر ایشان - دیگر اولیای الهی - است که مسلمانان هنگام طواف کعبه، اجازه ورود به حجر اسماعیل را ندارند.^۶

^۱ پیدایش، باب ۱۶، آیات ۱-۶.

^۲ پیدایش، باب ۲۱، آیات ۹-۱۲.

^۳ تهامی، فاطمه السادات، فرجامی، اعظم، «ساره همسر ابراهیم در قرآن و روایات»، علوم قرآن و حدیث، صحیفه مبین، شماره ۴۳، ۱۳۸۷، ص ۹۳.

^۴ کلینی، محمد بن یعقوب، «الکافی»، ج ۸، ص ۳۷۳.

^۵ شیخ صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قمی، «من لا یحضره الفقیه»، محقق علی اکبر غفاری، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم: ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۹۳.

اهمیت حضرت ابراهیم علیه السلام و خاندان ایشان در ادیان
ابراهیمی بر کسی پوشیده نیست. از این روی، هر يك را ادیان توحیدی
یهودیت، مسیحیت و اسلام بر اساس کتاب آسمانی خود، می‌کوشد ارتباط
خود با این بزرگواران را نشان دهد. و به نقل داستان و زندگینامه خاندان
حضرت پرداختند هر چند تفاوت های فاحشی در بیان داستان ها وجود
دارد. شناخت شخصیت این انبیا در تورات و قرآن می‌تواند بهترین ابزار
برای آشنایی با این اشخاص و آن ادیان باشد و بهترین موضوع را در
مطالعات بین ادینی، تسیم کند.

این پژوهش با بررسی بزرگی های زنان بزرگوار این خاندان در تورات
و قرآن، سعی دارد در این راه کمی بردارد و شباهت ها و تفاوت های نگاه
تورات و قرآن به این دو بانوی بزرگوار را برشمارد.